

УДК 657

Крук А. М.,

кандидат економічних наук, контролер до справ бухгалтерського обліку та фінансів закордонних інвестицій групи Барлінек, АТ "Барлінек", м. Кельце, Польща

КОНВЕРСИЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ НА ВНЕСКИ ДО СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ПОЛЬЩІ ТА МОЖЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НА УКРАЇНІ

Стаття присвячена актуальним проблемам реструктуризації заборгованості підприємств перед іноземними кредиторами та можливостям зарахування такої заборгованості на внески до статутного капіталу. Аналізуються законодавчі бар'єри для іноземних інвесторів, а також пропозиції вдосконалення нормативно-законодавчої бази України з урахуванням закордонного досвіду Польщі.

Ключові слова: статутний капітал, боргові зобов'язання, іноземні інвестиції, конверсія зобов'язання.

Статья приурочена актуальным проблемам реструктуризации задолженности предприятий перед иностранными кредиторами и возможностям зачета такой задолженности на вклады к статутному капиталу. Анализируются законодательные препятствия для иностранных инвесторов, а также предложения уточнения законодательно-нормативной базы Украины с учетом зарубежного опыта Польши.

Ключевые слова: статутный капитал, долговые обязательства, иностранные инвестиции, конверсия обязательств.

The article is devoted to the issues of the day of restructuring of debt of enterprises before foreign creditors and possibilities of put of such debt on payments to the chartered capital. Legislative barriers is analysed for foreign investors, and also suggestion on perfection of legislative base of Ukraine taking into account oversea experience of Poland.

Key words: chartered capital, promissory liabilities, foreign investments, conversion of liabilities.

Постановка проблеми. Сучасне становище економіки України є досить непередбачуваним, характеризується необґрунтованими змінами в законодавчій та політичній сфері, що сприяє розвитку тіньової економіки та бар'єрів для закордонних інвесторів. Результатом таких дій є зниження ділової активності підприємств, банкрутство малого та середнього бізнесу, відтік закордонного капіталу з держави. Однією з характерних ознак неплатоспроможності підприємств є збільшення їх кредиторської забор-

гованості, а передумовою для покращення фінансових показників підприємств має бути ефективне управління фінансовими ресурсами. В умовах фінансової неплатоспроможності серед загальноприйнятих методів зменшення довгострокового зобов'язання підприємства виділяють: реструктуризацію зобов'язань; передача боргу третій особі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В Україні цю проблему піднімали такі науковці-практики: В. Лященко, Н. Б. Савина, З. О. Луцишин, А. Ф. Золотов, О. І. Береславська, И. Журавська, Е. Кушина.

У зв'язку з труднощами, котрі пов'язані з поверненням боргових зобов'язань, однією з практичних можливостей ефективного управління заборгованістю підприємства може стати конверсія зобов'язань на внески до статутного капіталу.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є аналіз можливостей проведення конверсії заборгованості перед іноземними кредиторами на внески до статутного капіталу підприємств України.

Виклад основного матеріалу. Під конверсією кредиторського зобов'язання внесків до статутного капіталу треба розуміти припинення зобов'язань в обмін на корпоративні права в збільшеному статутному фонді господарського товариства (надалі підприємства). У такому випадку для підприємства-боржника це означає погашення боргу перед кредитором, який одночасно отримує частку у статутному капіталі.

Корпоративне право треба розуміти як право особи, об'єднуючи зусилля та капітал, бути учасником корпорації (юридичної особи) [1].

У Польщі підвищення статутного капіталу шляхом зарахування зобов'язань стало можливе на основі рішення Найвищого суду Польщі від 26 березня 1993 року, яке прирівняло таке зарахування до умовного [2]. У свій час це судове рішення спровокувало багато контроверсій, оскільки при проведенні такої конверсії відбувається заміна торгового права на майнове, що має неоднорідний характер. Але, умовне зарахування взаємних зобов'язань відповідно до статті 3531 Цивільного кодексу Польщі означає встановлення вільних договірних умов для виконання такого зарахування зобов'язання за умови, якщо такі "умовні рішення" не будуть суперечити природі такого правовідношення [2]. Відповідно до статей 498-505 Цивільного кодексу Польщі передусім зобов'язання мають бути взаємними, тобто мають виникати між тими суб'єктами, де одне належить одному, а друге – другому суб'єкту господарської діяльності. Більше того, таке зарахування повинно мати однаковий характер: грошовий або негрошовий, бути зворотнім, несуперечливим, незаставленим та отриманим на законних підставах до моменту проведення такої конверсії. Зарахування такого зобов'язання повинно відбуватися на основі документально оформленої заяви кредитора.

Доктрина польського права проведення такої операції пояснює, що в основному для товариства це являється звільненням від боргу шляхом

умовного взаємозаліку. Тобто в такій конверсії відсутні операції в активі балансу і не з'являється майновий складник, а вся операція відбувається між складниками пасиву балансу. Для реалізації такої операції обов'язковим елементом мають бути належно оформлені такі моменти:

- вимога повернення зобов'язання для кредитора;

- зобов'язання відмовлення від боргу взаємозаліків шляхом його зарахування до статутного капіталу підприємств;

- протокол загальних зборів учасників підвищення статутного капіталу.

Реєстрація підвищеного статутного капіталу відбувається на основі підписаного умовного взаємозаліку зобов'язань та відповідного протоколу рішень загальних зборів учасників.

В Україні можливість проведення конверсії в основному розглядається на макроекономічному рівні в ситуації заміни зовнішнього боргу держави новими борговими зобов'язаннями. На мікроекономічному рівні конверсія боргу майже не розглядається та не проводиться у зв'язку з розбіжностями в законодавчій базі та бар'єрами в управлінських органах виконавчої влади та місцевого самоврядування.

З точки зору фінансового обліку операція конверсії заборгованості корпоративного права є можливою та полягає у переносі конвертованого зобов'язання з позиції “довгострокових зобов'язань” до позиції “статутний капітал” в пасиві балансу.

З точки зору юридичної правомірності проведення такої трансформації зобов'язання необхідно брати під увагу Цивільний та Господарський кодекси України (далі ЦК України та ГК України відповідно).

А саме, статтею 13 Закону України “Про господарські товариства” встановлено, що внеском до статутного (складеного) капіталу господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужені права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом [4]. Отже, відповідно до цієї статті Закону України, до статутного фонду підприємства можна внести будь-що, що має грошову оцінку. Аналізуючи пункт 4 статті 2 Закону України “Про режим іноземного інвестування” іноземні інвестиції можуть здійснюватися в тому числі у вигляді: грошових вимог та права на вимоги виконання договірних зобов'язань, які гарантовані першокласними банками і мають вартість у конвертованій валюті, підтверджену згідно із законами (процедурами) країни інвестора або міжнародними торгівельними звичаями. На основі чого можна ствердити, що право вимоги виконання кредиторського зобов'язання може бути вкладом у статутний капітал підприємства-боржника за умови збільшення його статутного капіталу. При цьому має бути здійснена грошова оцінка права вимоги, яка відповідно до норм вище вказаного закону повинна бути гарантована першокласним банком та мати вартість у конвертованій валюті України [5].

Але з іншого боку юридична консультація з цього приводу говорить, що стаття 144 ЦК України не допускає звільнення учасника від внеску до

статутного капіталу, а також те, що шляхом зарахування вимог до товариства таке зарахування є новацією, тобто заміна одного зобов'язання іншим. Згідно із ст. 604 ЦК України новація здійснюється тільки між тими самими сторонами. В аналізованій ситуації – сторони не одні й ті самі, у першому зобов'язанні – це засновник і підприємство, у новому ж зобов'язанні – засновник і загальні збори учасників. Також існує думка, що таке зарахування є неможливе відповідно до ст. 601 ЦК України, оскільки зараховуються зустрічні неоднорідні вимоги, а саме зобов'язання щодо збільшення статутного капіталу виникає у засновника не перед підприємством, а перед загальними зборами учасників. [6]

Щоб зрозуміти вказані юридичні обмеження необхідно проаналізувати структуру статті 144 ЦК України. Аналізуючи пункти статті 144 ЦК можна ствердити, що її перша та третя частина встановлює обов'язкові вимоги лише для учасників підприємства на етапі формування статутного капіталу, а саме:

- розмір статутного капіталу ТОВ не може бути меншим розміру, встановленого законом [7]. Згідно з частиною першою ст. 52 Закону України “Про господарські товариства” розмір статутного фонду ТОВ повинен становити не менше суми, еквівалентної одній мінімальній зарплаті, виходячи із ставки мінімальної зарплати, яка діє на момент створення ТОВ [4];

- до моменту державної реєстрації товариства з обмеженою відповідальністю його учасники повинні сплатити не менше ніж п'ятдесят відсотків суми своїх вкладів. Частина статутного капіталу, що залишилася несплаченою, підлягає сплаті впродовж першого року діяльності товариства [7].

Але частина 2 ст 144 ЦК України не вказує конкретно до якого етапу розвитку товариства вона відноситься, а саме: “не допускається звільнення учасника ТОВ від обов'язку внесення вкладу до статутного капіталу товариства, у тому числі шляхом зарахування вимог до товариства”. Саме ця частина цієї статті Кодексу призводить до неадекватного розуміння контролюючих органів України різного рівня можливості проведення конверсії зобов'язання на корпоративне право.

Допомогою у розумінні цієї статті є офіційно представлене роз'яснення Державним комітетом України з питань регуляторної політики та підприємництва, яке говорить, що обов'язок внесення учасниками своїх вкладів до статутного капіталу та неможливість звільнення від такого обов'язку шляхом зарахування вимог до ТОВ стосується лише первинних вкладів учасників з огляду на те, що це правило розміщене між нормами, які стосуються саме первинних вкладів учасників товариства [8].

Базуючись на роз'ясненнях Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва та міжнародних аудиторських компаній, можна погодитись, що вказані обов'язки щодо формування статутного капіталу більше стосуються новоствореного підприємства, а не діючого, для якого підвищення статутного капіталу є скоріше правом,

а не обов'язком. Окрім того, в частині шостій цієї ж статті 144 вказано, що порядок внесення додаткових вкладів встановлюється законом і статутом товариства. Тому на основі цієї частини також можна припустити, що якщо в статуті товариства вказано, що додатковий вклад окреслюється грошовим зобов'язанням, то така операція можлива. А таке право реалізується на основі відповідного рішення зборів учасників товариства, які вправі самостійно визначати розмір, форму і порядок внесення учасниками додаткових вкладів [4].

Розглядаючи конверсію з суб'єктивної точки зору, належить визнати, що ця операція є нічим іншим як взаємозаліком зобов'язань. Але відповідно до статті 601 ЦК України взаємозалік виступає тоді, коли одна сторона звертається до другої припинити зобов'язання шляхом взаємозаліку. Щоб оминати цю статтю бажано, щоб підприємство-кредитор подало вимогу повернення боргових зобов'язань. Одночасно на підставі рішення загальних зборів учасників можна зазначити, що збільшення статутного капіталу відбувається шляхом внесення учасником грошової вимоги до статного капіталу підприємства. Відповідно протокол рішення загальних зборів учасників та підписана умова проведення такої конверсії дають право признати таку інвестицію у відповідності до ст. 144 ЦК України, ст. 2 ЗУ "Про режим іноземного інвестування" та ст. 13 ЗУ "Про господарську товариства".

Розглянемо чинники такої операції. Проведення такої операції абсолютно не погіршує, а навпаки покращує ситуацію для кредиторів підприємства. Оскільки завдяки конверсії кредитор стає учасником, то зменшується кількість кредиторів та суми зобов'язань, необхідних до повернення. У такому випадку товариство наважується конвертувати ту частину зобов'язання, яке воно не в стані погасити. Відповідно новий учасник зможе повернути свій внесок з майна, якщо воно покриває внесений капітал.

Для закордонного контрагента, якому українське підприємство не в стані виконати повністю задекларованих раніше зобов'язань із терміном позовної давності на межі завершення, одним із безпечних кроків може стати отримання корпоративних прав цього підприємства. Тим самим дозволить досягнути контроль над підприємством, господарською діяльністю з надією відновити його економічну санацію.

Для інших контрагентів підприємства така операція створює враження збільшення капіталізації, а також дає надію на відновлення платоспроможності, якщо в результаті конверсії стан поточних зобов'язань зменшиться до рівня оборотних активів.

З іншого боку, аргументом проти проведення такої конверсії є підприємства з надмірною заборгованістю та неплатоспроможністю. Аргументація відноситься до оцінки реального стану покриття статутного капіталу активами підприємства. Аналізуючи фінансовий стан підприємства, перед проведенням такої операції належить утриматися, якщо вартість його необоротних активів буде меншою від вартості статутного капіталу, оскільки

така операція не може запевнити гарантії її повернення. Проведення конверсії зобов'язань у такому підприємстві порушує умову реального покриття статутного капіталу, а також може розглядатися як фальшування реальної вартості вкладів. Отже, підвищений таким чином статутний капітал неплатоспроможного підприємства не несе гарантійної та інформаційної функції, а створює лише переконання про капіталізацію товариства, що не відтворює реального стану підприємства.

На сьогоднішній день можливості іноземного інвестування в Україні стали досить важкими та непривабливими для іноземних інвесторів. Останні зміни в законодавстві щодо ЗУ "Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи", створили несприятливу ситуацію для залучення іноземних інвестицій [10]. Хотілося б підкреслити, що законопроект цих змін був спрямований на: "вдосконалення законодавства у сфері кредитно-фінансового регулювання, забезпечення стабільного функціонування банківської системи та реалізації ефективних заходів щодо підтримки ліквідності банків України та формування резервів, приведення у відповідність із сучасними реаліями механізму погашення фізичними та юридичними особами заборгованості за іпотечними та іншими кредитами тощо", але не на створення дискримінаційних умов для іноземного інвестування. Прийняті зміни знову відтворили оскаржену в 2005 році Верховним судом України Постанови НБУ від 14. 10. 2004 р. №482 "Про затвердження Положення про порядок здійснення у грошовій формі іноземних інвестицій в Україну та повернення іноземному інвестору його інвестиції, а також репатріації прибутків, доходів, інших коштів, одержаних від інвестиційної діяльності в Україні" [11].

Внесені зміни для "подолання фінансової кризи" безпосередньо стосуються іноземних інвесторів, які ще мають бажання здійснити операції внесення-повернення іноземних інвестицій в Україні у грошовій формі. Внесені в 2009 році зміни до обговорюваного законодавства відновили примусову конвертацію валюти на міжбанківському валютному ринку України, яка має допомогти Національному банку України штучно підтримувати курс гривні. З іншого боку – завдяки ускладненому процесу повернення іноземних інвестицій та доходів від інвестиційної діяльності – сповільнити масовий відплив з України коштів іноземних інвесторів у зв'язку з негативною ситуацією на ринку України [12].

Наступним бар'єром на шляху іноземних інвестицій, починаючи з 24 листопада 2009 року, є вимога перерахування іноземних інвестицій у валюті на валютний рахунок іноземного інвестора, відкритий у банку на території України; продаж валюти на міжбанківському валютному ринку України за гривні з наступним зарахуванням на свій банківський рахунок, відкритий у національній валюті України.

Відповідно "повернення іноземних інвестицій, а також доходів, прибутків, інших коштів, одержаних іноземним інвестором від інвестиційної

діяльності в Україні, може здійснюватися у даний час з рахунку резидента як на інвестиційний рахунок іноземного інвестора, відкритий в уповноваженому банку, так і безпосередньо на рахунок іноземного інвестора, відкритий в іноземному банку” [10].

Наступним кроком проведення грошової інвестиції є нова вимога державної реєстрації іноземних інвестицій у вигляді валютних цінностей у Національному банку України відповідно до Положення про порядок державної реєстрації Національним банком України іноземних інвестицій, яке набрало чинності з 15. 03. 2010 р. [13].

Що правда, державна реєстрація іноземних інвестицій у майновій формі, як і раніше, залишилась за міськими державними адміністраціями, відповідно до Положення про порядок державної реєстрації іноземних інвестицій, затвердженого постановою КМУ від 07. 08. 96 р. № 928 [5].

Крім того, зміни встановлюють обмеження щодо перерахування іноземної валюти на інвестиційні рахунки в тій іноземній валюті, що визнається Національним банком України вільно конвертованою валютою. Нагадаємо, до вільно конвертованої валюти належать австралійські долари, англійські фунти стерлінгів, датські крони, долари США, ісландські крони, канадські долари, норвезькі крони, шведські крони, швейцарські франки, японські єни та євро (1 група Класифікатора іноземних валют та банківських металів, затвердженого постановою Правління НБУ від 04. 02. 98 р. № 34). На основі цього встановлюються обмеження для валют з 2-ї чи 3-ї груп Класифікатора, тому що здійснення перерахування в таких валютах уповноваженим банком, котрий зобов’язаний повернути такі кошти відправнику з повідомленням про неможливість зарахування їх як іноземної інвестиції.

Як приклад необдуманих рішень у сфері законодавства можна було спостерігати в 2008-2009 році відплив іноземних інвестицій у Російській Федерації, наслідком чого на сьогоднішній день є певний прорив у змінах законодавства РФ, які стосуються можливості проведення реструктуризації зобов’язань у валюті в заміну на корпоративне право. Відповідно, від 2010 року на основі внесених змін до Федерального закону Росії “Об обществах с ограниченной ответственностью”, а також Федерального закону Росії “Об акционерных обществах” учасники товариства або треті особи мають право зарахувати грошові вимоги до товариства в рахунок внесення додаткових вкладів до статутного капіталу [9].

Висновки. Отже, конверсія боргу внесків до статутного капіталу, тобто заміна існуючих боргових зобов’язань новими, є новим інструментом оптимізації структури зовнішньої заборгованості підприємств України. Викуп боргу боржником означає остаточне погашення його зобов’язань перед кредиторами. Втім, зазначені методи зменшення боргового тягаря мають певні недоліки, оскільки можуть репрезентувати неправдиву ситуацію неплатоспроможного підприємства.

Тому з метою уникнення подвійного розуміння статті 144 Цивільного кодексу України та непорозумінь при реєстрації додаткового вкладу до статутного капіталу, пропозицією буде внести до розгляду зміни до ЦК України в статті 144 частині 2, про уточнення позиції, яка стосується лише первинних вкладів до статутного капіталу підприємства.

Зважаючи на те, що іноземні інвестиції приносять неоціненну користь не лише для економіки України, а також для соціальної та культурної сфери нашої держави, залишається лише надіятися, що такі дискримінаційні положення для іноземних інвестицій на Україні будуть діяти лише до 01. 01. 2011 р. [10]. А також, що Україна, запозичуючи досвід у найбільших своїх сусідів, зможе внести офіційні зміни щодо проведення конверсії зобов'язань внесків до статутного капіталу.

Література:

1. Васильєва В., До питання про поняття корпоративного права. – <http://www.LawSchool.lviv.ua> (19. 07. 2004).
2. Uchwała Sądu Najwyższego Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 marca 1993 r. (sygn. akt CZP 123/92) oraz z dnia 26 marca 1993 r. (sygn. akt III CZP 20/93).
3. Kodeks Cywilny – Dziennik Ustaw poz. 93 nr 16 z 1964 roku -<http://bap-ppsp.lex.pl/serwis/kodeksy/akty/64.16.93.htm>.
4. Закон України “Про господарські товариства” від 19. 09. 91 р. № 1576-ХІІ (зі змінами та доповненнями).
5. Закон України “Про режим іноземного інвестування” від 19. 03. 1996 р., № 93/96-ВР (зі змінами та доповненнями).
6. Колянковський Т. Частка у товаристві замість боргу? Не вийде! // Дебет-Кредит. – № 19 від 10. 05. 2004 р. – С. 32-36.
7. Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р., № 435-IV.
8. Лист Держпідприємництва України від 14. 07. 2004р., № 4783.
9. Бухгалтерские и налоговые последствия перевода задолженности во вклад в капитал – <http://www.acg.ru/news2.phtml?m=6485> (25. 01. 2010).
10. Закон України “Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи” від 23. 06. 2009 р., № 1533-VI.
11. Постанова Правління НБУ від 29. 04. 2005 р., №154.
12. Регусевич Р. Скасовано конвертування іноземних інвестицій // Дебет-Кредит. – № 22 від 30. 05. 2005 р. – С. 22-35.
13. Постанова Правління НБУ “Положення про порядок державної реєстрації Національним банком України іноземних інвестицій” від 23. 12. 2009 р., № 762.